

M.S.ALIYEV

baş müəllim

e-mail: mirdamad.aliyev@sport.edu.az

[:https://orcid.org/0009-0004-4031-3033](https://orcid.org/0009-0004-4031-3033)

Azərbaycan İdman Akademiyası

(Bakı şəh., Fətəli xan Xoyski pr., 98)

10.62021/0026-0028.2025.4.381

ŞƏXSİYYƏTİN FORMALAŞMASINDA FİZİKİ TƏRBIYƏNİN ROLU

Xülasə. *Tərbiyə şəxsiyyətin formalaşması və bu məqsədlə şüurlu şəkildə təşkil olunmuş bir prosesdir. Tərbiyə prosesinin komponentləri: əqli, mənəvi, estetik, əmək və s. bədən tərbiyəsi prosesi işçilərin əqli inkişafına birbaşa təsir göstərir. Sınıfdə yeni hərəkətlərin texnikalarının mənimsənilməsi, onların təkmilləşdirilməsi, hərəkətlərin dəqiq effektiv icrası biliklərin artmasına səbəb olur. Bədən tərbiyəsi müəllimi və ya məşqçi sınıfdə idrak xarakterli müxtəlif mürəkkəbliklər yaradır. Məşğul olanlar ortaya çıxan vəziyyətləri aktiv və yaradıcı bir yanaşma ilə özləri həll etməlidirlər.*

Açar sözlər: *tərbiyə, şəxsiyyətinin inkişafı, fiziki tərbiyə, əqli tərbiyə, mənəvi tərbiyə, estetik tərbiyə, əmək tərbiyəsi, müəllim*

Tərbiyə – insan şəxsiyyətinin inkişafına, onun müasir mədəni dünyagörüşünün formalaşmasına, müəyyən baxışların yaranmasına yönəlmiş məqsədyönlü professional fəaliyyətdir. Tərbiyə şəxsiyyətin formalaşması və yaranması məqsədlə şüurlu təşkil edilmiş prosesdir. Tərbiyə prosesinin tərkib hissələri: əqli, mənəvi, estetik, əxlaq, əmək və s.

Fiziki tərbiyənin əqli tərbiyə ilə əlaqəsi. Əqli tərbiyə intellektual mədəniyyətin, idrakı səbəblərin, əql gücünün, düşüncəsinin, dünyagörüşünün və şəxsiyyətin intellektual azadlığının formalaşdırılmasıdır.

Fiziki tərbiyə prosesi məşğul olanların əqli inkişafına bilavasitə təsir edir. Məşğələlərdə yeni hərəkətlərin texnikasının mənimsənilməsini, onların təkmilləşməsi, hərəkətlərin dəqiq effektiv icrası biliyin artmasına səbəb olur. Fiziki tərbiyə müəllimi və ya məşqçi məşğələlərdə idrak xarakterli müxtəlif mürəkkəblikdə vəziyyətlər yaradır. Məşğul olanlar isə qarşıya qoyulan vəziyyətləri özləri fəal və yaradıcı yanaşmaqla həll etməlidirlər. Bədən tərbiyəsi sahəsinin yeni müxtəlif biliklərin məşğul olanlar tərəfindən mənimsənilməsi onların əqli və mənəvi qabiliyyətlərini inkişaf etdirir. Bu isə öz növbəsində fiziki tərbiyənin vasitələrinin yarış fəaliyyətində və həyatda effektiv istifadəsinə şərait yaradır.

Sağlamlığın möhkəmlənməsi, fiziki inkişaf normal əqli inkişaf üçün vacib şərtlərdəndir. Bunu hələ görkəmli alim P.F.Lesqaft öz “Məktəbyaşlı uşaqların fiziki təhsili” dərsliyində yazırdı: “Əqli və fiziki inkişaf arasında sıx əlaqə var. Əqli inkişaf müvafiq fiziki inkişaf tələb edir”.

Fiziki tərbiyənin sağlamaşdırıcı tədbirləri görüldə, orqanizmin ümumi həyat fəaliyyəti yüksəlir, bu isə öz növbəsində əhəmiyyətli əqli yaradıcılığın artmasına səbəb olur.

Fiziki tərbiyənin mənəvi tərbiyə ilə əlaqəsi. Mənəvi tərbiyə – insanın harmonik inkişafını təmin edən həyatı dəyərləndirməni şəxsə formalaşdırır, insanın işlərinə və fikirlərinə ali məqsəd verən əxlaq, qürur, səmimiyyət, məsuliyyət və s. hissələri tərbiyələndirir.

Düzgün təşkil olunmuş fiziki tərbiyə insanın mənəvi simasına müsbət təsir edir. Ağır məşq yükləri, yarışların gərginliyi gənclərdə mənəvi keyfiyyətləri formalaşdırır, iradə möh-

kəmlənir, mənəvi tərbiyə təcrübəsi artır. Digər tərəfdən, məşğul olanın nizam-intizamı, tərbiyəsi, iradəsi və digər mənəvi keyfiyyətlərindən məşğələnin effektivliyi asılı olur. Mənəvi tərbiyə idman əməksevərliyi, çətinlikləri dəfətmə qabiliyyəti, iradəli olmaq və digər şəxsi keyfiyyətlərə əsaslanır.

Fiziki tərbiyənin estetik tərbiyə ilə əlaqəsi. Estetik tərbiyə – insanda duyma, düzgün anlama, həyatda və incəsənətdə gözəlliklər yaratmağa və dəyərləndirməyə istiqamətlənmiş, yaradıcılıqda fəal iştiraka, gözəllik qanunlarına əsasən yaratmağa istiqamətlənmiş müəllim və şagird arasında məqsədyönlü qarşılıqlı təsirdir. Etik tərbiyə – şagirdlərdə yaxşı davranış qaydalarını, davranış mədəniyyətinin və münasibətinin formalaşmasına istiqamətlənmiş müəllim və şagirdlər arasında məqsədyönlü qarşılıqlı münasibətdir [1, 2].

Fiziki tərbiyə ilə məşğul olmaq estetik tərbiyə üçün əlverişli şərait yaradır. Məşğələ zamanı qamət formalaşır, əzələlər harmonik inkişaf edir, hərəkətlərin gözəlliyi və incəliyinin dərk edilməsi tərbiyə olunur. Bunlar estetik duyma qabiliyyətinin, müsbət emosiyaların, həyat sevinci yaranmasına səbəb olur.

Fiziki tərbiyənin əmək tərbiyəsi ilə əlaqəsi. Əmək tərbiyəsi – insanlarda əmək, bilik və bacarıqlarının inkişafına, əməyə və əmək məhsullarına məsuliyyətli yanaşmanın psixoloji hazırlığına, şüurlu surətdə gələcək peşə seçiminə yönəlmiş tərbiyəsi və tərbiyə alanların birgə fəaliyyəti prosesidir. Fiziki tərbiyə ilə sisteməlik məşğul olma məşğul olanlarda inadkarlıq, çətinlikləri dəfətmə, fiziki yüklərə tab gətirmək qabiliyyəti tələb edir. Bu isə nəticədə məşğul olanları əməksevərliyə gətirib çıxarır.

Məşqçi və müəllimin tapşırığı ilə idman avadanlıqlarının sadə təmiri, məşq yerinin hazırlanması, idman alətlərinə qulluq etmək, bacarıq və qabiliyyətlərinin formalaşmasına səbəb olur.

Əmək tərbiyəsi zamanı fərdi keyfiyyətlərin formalaşması fiziki tərbiyə prosesinin effektivliyinə müsbət təsir göstərir (şəkil 1).

Şəkil 1.

Şəxsiyyətin formalaşmasında istiqamətləndirici faktorlar: müəllimin aparıcı rolu və məşğul olanın fəallığı

Heydər Əliyev müəllim əməyini yüksək qiymətləndirərək bildirir: “Mən yer üzündə müəllimdən yüksək ad tanımıram. Hər birimizdə müəllimin hərərətli qəlbinin bir zərrəciyi vardır. Məhz müəllim doğma yurdumuzu sevməyi, hamının rifahı naminə vicdanla işləməyi müdrikliklə və səbirlə bizə öyrətmiş və öyrədir. Hər birimizin öz müəllimi vardır və biz bütün ömrümüz boyu onun xatirəsini hörmətlə, minnətdarlıqla qəlbimizdə yaşadıırıq”.

Müəllim dedikdə (ərəbcə: معلم) – konkret fənn üzrə tədris prosesini keçirən səlahiyyətli şəxs və ya təhsil müəssisəsində hər hansı bir fəndən dərs deyən adam nəzərdə tutulur.

Təhsil prosesinin əsas siması müəllimdir. Müəllimin peşə qabiliyyətləri sırasında akademik, didaktik, ünsiyyət, konstruktiv, təşkilatçılıq və iradi-emosional qabiliyyətlər mühüm yer tutur.

Akademik qabiliyyət – geniş və dərin biliyə malik olmaqda, elmin son nailiyyətlərini öyrənməkdə və şagirdlərə çatdırmaqda ifadə olunur.

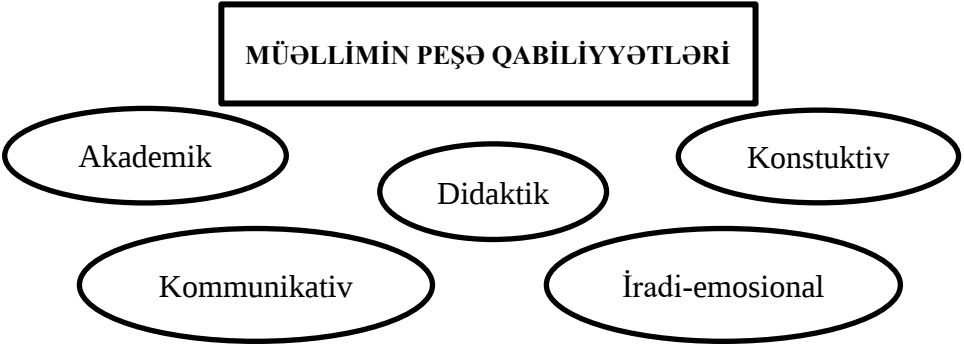

Didaktik qabiliyyət – bilikləri öyrətmə bacarığında, pedaqoji-metodik ustalığa yiyələn-məkdə özünü göstərir.

Ünsiyyət (kommunikativ) qabiliyyəti – uşaqlarla, öz həmkarları və valideynlərlə düzgün ünsiyyət yaratmaqda, demokratik ünsiyyət üslubunda, hər bir uşağa fərdi yanaşma bacarı-ğında ifadə olunur.

Konstruktiv qabiliyyət – özünün və uşaqların (kollektivin) fəaliyyətini düzgün planlaşdır-maqda, çətinlikləri əvvəlcədən duyub, bununla aradan qaldırmağa hazır olmaqda ifadə olunur.

İradi-emosional qabiliyyət – müəllimin özünü, hisslərini düzgün idarə etməkdə, mülə-yimlik və ciddiliyi uzlaşdırmaqda, səbirli olmaqda ifadə olunur (şəkil 2).

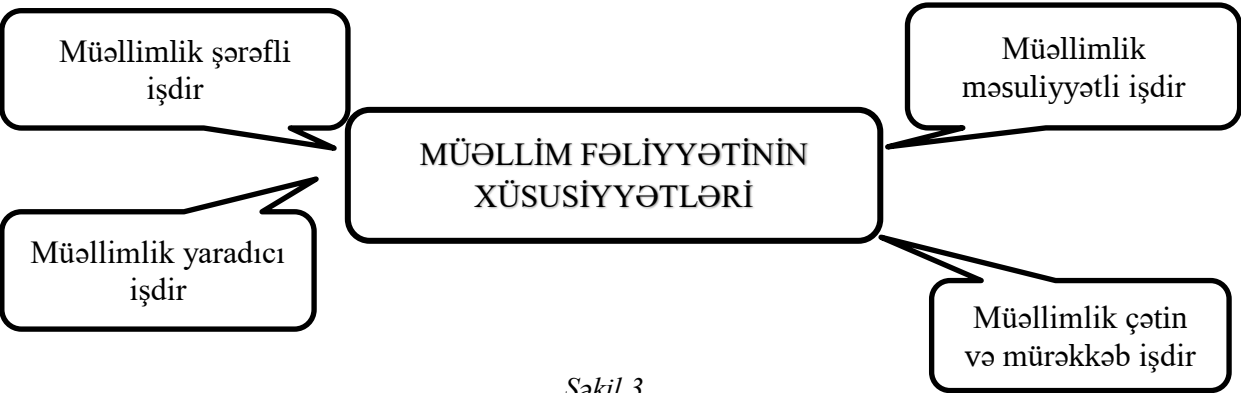

Şəkil 2.

Pedaqoji qabiliyyətlər insana hazır verilmir; bununla gündəlik fəaliyyətdə, gərgin əmək-lə qazanmaq olar.

Müəllimlik işinin xüsusiyyətlərinə aşağıdakılar daxildir:

- a) müəllimlik şərəfli işdir; çünki o öz həyatını xalqın gələcəyinə həsr edir;
- b) müəllimlik məsuliyyətli işdir; çünki o ən qiymətli kapital olan insanla işləyir, bu işdə isə səhvə yol vermək olmaz;
- c) müəllimlik çətin və mürəkkəb işdir; çünki müəllimin fəaliyyət obyekti olan insan özü mürəkkəb və dəyişkən, pedaqoji proses isə çoxcəhətli və çətindir;
- ç) müəllimlik yaradıcı işdir; çünki o, hazır göstərişlərlə, reseptlərlə işləyə bilməz. Hər bir konkret halda vəziyyəti düzgün təhlil edib, uğurlu çıxış yolu tapmaq, məsələlərə müstəqil və yaradıcı yanaşmaq, qeyri-standart qərarlar qəbul etmək tələb olunur. Bunun üçün pedaqoji nəzəriyyəyə və qabaqcıl təcrübəyə yiyələnmək vacibdir. Yaradıcılıq müəllimdən bütöv pe-daqoji prosesi müşahidə və təhlil etməyi, onun qanunauyğunluqlarını nəzərə almağı, pedaqoji problemlərin optimal həlli yollarını müəyyən etməyi nəzərdə tutur. Yaradıcılıq müəllimə nikbinlik, sevinc bəxş edir (şəkil 3).

Şəkil 3.

Müəllimin başlıca şəxsi keyfiyyətləri sırasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

1) Müəllim yüksək əqidə, məslək sahibi, müəllim – vətəndaş olmalıdır. O, xalqın, Vətənin problemləri ilə yaşamalrı, gəncliyi də bu ruhda yetişdirməlidir.

2) Müəllim yüksək mədəniyyətə və mənəviyyətə malik olmalıdır. O özündə zahiri və daxili mədəniyyəti, nəcib əxlaqi keyfiyyətləri (düzlük, ədalətlik, xeyirxahlıq, humanizm, sadəlik və b.) cəmləşdirməlidir. Müəllim tərbiyə işinə özündən başlamalıdır, çünki özündə olmayan keyfiyyəti başqalarına vermək olmaz.

3) Müəllim dərin biliyə, erudisiyaya malik olmalıdır. Bilik müəllimin əsas silahıdır. Y.A.Komenski biliksiz müəllimi işıqsız lampaya, susuz bulağa bənzədirdi. Belə “müəllim” uşaqlara dərin bilik verə bilməz. Zəif müəllim zəif də şagird, tələbə yetişdirər.

4) Müəllim fənnini, peşəsini və uşaqları sevməlidir. L.N.Tolstoya görə, öz işini sevən müəllim yaxşı müəllimdir, bununla yanaşı uşaqları və fənnini sevən müəllim isə əla müəllimdir. Pedaqogika tarixində uşaqları öz övladı kimi sevən, onlara ürəyini verən müəllimlər az olmamışdır.

5) Müəllim yüksək nüfuz sahibi və uşaqlara nümunə olmalıdır. Dərin bilik, mədənilik, mənəviyyət nümunəsi olan müəllimin nüfuzu da yüksək olur. Nüfuzu qazanmaq çətin, itirmək isə asandır: yersiz hərəkət, ədalətsiz münasibət, ehtiyatsız söz müəllimi nüfuzdan sala bilər. Buna görə də, hər bir müəllim sözlərinə və hərəkətlərinə məsuliyyətlə yanaşmalı, öz nüfuzunun keşiyində durmalıdır.

Müəllim sözü müqəddəs deyil müqəddəs olan müəllimlikdir. Yəni müqəddəs olanlar öz vəzifələrini layiqincə yerinə yetirən insanlardır. Müəllim gənc nəslin formalaşmasında böyük rol oynayır. Uşaq ikən bizə qələm tutub yazmağı öyrədən, hər il keçdikcə öz bildiklərini bizimlə bölüşən dəyərli varlıqlardır müəllimlər.

İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında, onun təhsil və inkişafında müəllimin rolu dənılmazdır. Bütün dövrlərdə müəllim peşəsinin əhəmiyyəti, şərəfliliyi, yüksəkliyi barədə müdrik kəlamlar söyləyiblər. Müqəddəs “Qurani-Kərim” biliyə yiyələnməyin ilk yolunu oxuyub yazmaqda, öyrənməkdə görür. Məhəmməd Peyğəmbər buyururdu ki, elm çöldə dostumuz, köməksizlikdə yoldaşımız, xoşbəxtlik yolunu göstərənımız, dostlar arasında zinatımız, düşmənlər arasında silahımızdır. Elmi biliklərə yiyələnmək Allahın yanında oruc tutmaqdan, namaz qılmaqdan, Həccə getməkdən də üstündür. Başqa bir hədisində Məhəmməd Peyğəmbər alimləri yer üzünün ırağı, nuru adlandırır, biliyi bilməyənlər arasında yaymağı ən böyük sədəqə hesab edir, bilikli adamın üzünə baxmağı, onunla oturub – durmağı ibadət sayır, bilik öyrədən və bilik öyrənən arasında xoş münasibəti vacib hesab edirdi: “Kimdən bilik öyrənirsinizsə, ona hörmət edin, ona qarşı mehriban olun. Kimə bilik öyrədirsinizsə, ona qarşı da mehriban olun” [1].

Dünyanın fatehi Makedoniyalı İsgəndər öz müəllimi Aristotel haqqında demişdir: “Valideynlərim mənə göydən yerə endirdi, müəllimim isə yerdən göyə qaldırdı”.

Dahi Nizamiyə görə təhsilin köməyiə insanlar təbiətin və insan mənəviyyətinin sirlərini öyrənə bilər. Elmin qüdrəti, insanın elmlə üstünlük qazanması, qələbə çalması Nizami dünya görüşünün əsas məğzini təşkil edir.

Görkəmli alim Nəsrəddin Tusi “Əxlaqi-Nasiri” əsərində müəllim peşəsinə yüksək qiymət verərək yazmışdır: “Varlıqları ən aşağı dərəcədən kainatın ən şərəfli mərtəbəsinə qaldıran sənətdən daha şərəflisi nə ola bilər?”

Xalq arasında belə bir fikir də mövcuddur ki, müəllim dəyişəndə cəmiyyət də dəyişir. Bu onunla bağlıdır ki, insanların fikir və düşüncələrinin, həyata baxışlarının formalaşmasında, dəyişməsində müəllim müstəsna rol oynamaqla bütün cəmiyyətin şüurunda dəyişiklik yaratmaq gücünə malikdir. Müxtəlif dövrlərdə yaşamış müdriklərin müəllim haqqında deyimləri göstərir ki, dövründən asılı olmayaraq, həmişə əsl müəllim milli sərvət kimi qəbul edilmişdir. Cəmiyyətin gələcək inkişaf mərhələlərində hansı dəyərlərin əsas kimi qəbul ediləcəyini, hansı yeni dəyərlərin yaranacağını əvvəlcədən demək çətindir. Lakin bir şey aydındır ki, müəllim və

şagirdlər həmişə olub və qətiyyətlə demək olar ki, yeganə dəyərdir ki, zamandan asılı olmaya-raq, daim olacaqdır. Çünki insan bilik və təcrübənin yeni nəsillərə ötürülməsi ilə sivilizasiya-nın yüksək zirvəsinə çata bilər. Həmin təcrübəni nəsillərə ötürmək missiyası isə müəllimin üzərinə düşür, müəllim gələcəyə yol açır. Müəllim peşəsini digərlərindən fərqləndirən daha bir cəhət ondan ibarətdir ki, bütün insanlar müəllimdən öyrənir. Elə bir insan tapılmaz ki, onun müəllimi olmasın. Dünyanı dəyişən, idarə edən, tarixi yaradan dahi şəxsiyyətləri də müəllim yetişdirib [2].

Məktəbdə müəyyən müddət işləmiş və təcrübə əldə etmiş müəllimlər qeyd edirlər ki, pedaqoji fəaliyyətin əsasını təşkil edən həlledici amil şagirdləri və öz işini sevməkdir. Kimin ki, ürəyində uşaqlara məhəbbət hissi yoxdur, o, müəllim işləməməlidir. Düşünürəm ki, uşaq-lara böyük məhəbbətlə yanaşı, daim yeni biliklər əldə etmək həvəsi, öyrənmək və özünü tək-milləşdirmək səyləri, mənəvi inkişaf müəllimin əsas xüsusiyyətləri olmalıdır. Bu baxımdan rus pedaqoqu Anton Rubinşteynin fikirləri çox maraqlıdır: “Əgər bircə gün öyrənmirəmsə – bunu özüm hiss edirəm, əgər iki gün öyrənmirəmsə, bunu mənə yaxın olanlar hiss edirlər, əgər üç gün öyrənmirəmsə – bunu hamı hiss edir”. Müəllimin əlində digər peşə sahiblərindən heç birində olmayan bir imkan vardır, həyatın dərk edilməsi və biliklərin əldə olunması yo-lunda öz şagirdi ilə yanaşı getmək, onunla bərabər öyrənmək və kamilləşmək [3].

Müəllim unutmamalıdır ki, onun qarşısında ətrafdakı hadisələri öyrənməyə çalışan və bü-tün bunları öz prizmasından keçirib dərk etmək istəyən, geniş açılmış, alışıb-yanan gözlərini müəllimə dikən balaca bir varlıq dayanmışdır. Onun gələcək həyatı, fəaliyyəti, uğurları, hətta ta-leyi də birbaşa müəllimdən asılıdır: Məlumdur ki, pedaqoji konsepsiyada bütün dövrlərdə “kimi öyrətmək?”, “nəyi öyrətmək?” və “necə öyrətmək?” suallarına cavab axtarılmışdır və bu gün də axtarılmışdır. Hər şeydən əvvəl “kim öyrədir?” sualına cavab tapmaq lazımdır.

Müəllim hansı keyfiyyətlərə malik olmalıdır ki, onun şagirdləri öz ölkəsinə və millətinə layiqli vətəndaşlar kimi yetişsinlər. Zənnimcə, müasir müəllim şagirdin potensial imkanlarını nəzərə almaqla onu istiqamətləndirməyi bacarmalı, yaradıcı olmalıdır. Bu cəhətdən obrazlı şəkildə desək, müəllimlik yaradıcılıqdır, müəllim əməyindəki yaradıcılıq yazıçının, bəstəkarın və rəssamın əməyindəki yaradıcılıqdan heç də az deyil, bəlkə də ondan daha ağır və məsuli-yətlidir. Müəllim insan ruhuna bəstəkar kimi musiqi, rəssam kimi boyalar vasitəsilə deyil, bir-başa müraciət edir. Müəllimin sənət əsəri onun yetişdirdiyi şagirdlər-tələbələrdir. Öz zəhməti-nin bəhrəsini görəndə, biləndə ki, biliklər verməklə yanaşı, şagirdlərinin yaradıcılıq potensia-lını aşkar edib, onlarda özünə inam yaradıb, müəllim iftixar hissi keçirir ki, taleyi ona misilsiz bir hədiyyə edib və o, MÜƏLLİM olubdur. Tarixə nəzər yetirdikdə, öz həyatı, fəaliyyəti və nümunəsi ilə insanların qəlbində iz qoymuş müəllimləri yad etdikcə bir daha bu peşə sahiblə-rinə qibtə edirsən, insanın formalaşmasında, ümumilikdə cəmiyyətin inkişafında müəllimin necə böyük rol oynadığını duyaraq heyrət edirsən [3, 4].

Şəxsiyyətyönümlü təlim müəllim və şagirdin şəxsi keyfiyyətlərinin maksimum üzə çı-xarılması və inkişaf etdirilməsi, bilik və bacarıqlarının möhkəmləndirilməsinə yönəlmiş iş sis-temidir. Şəxsiyyətyönümlü təlimdə şagirdlərin hərtərəfli, sərbəst və yaradıcı inkişafı əsas məqsəd kimi qarşıya qoyulur. Müəllim şagirdlərə müəyyən biliklər verməsi ilə bərabər həm də onlara öyrənməyi öyrətmək, əldə etdiyi informasiyalardan istifadə etmək bacarığını aşıla-malıdır. Müəllim və şagird bu təlim prosesində bərabərhüquqlu üzvlərdir və müəllim bələdçi rolu ilə şagirdlərdən fərqlənir. Sınıfdə hər bir şagird özünü bərabərhüquqlu şəxsiyyət kimi dərk edir, yoldaşlarını şəxsiyyət kimi görür, özünə və onlara hörmət etməyə başlayır. Bu tə-limdə şagirdlər hörmət, qarşılıqlı əməkdaşlıq prinsiplərini möhkəmləndirir.

Şəxsiyyətyönümlü təlimdə müəllimin rolu çox böyükdür. Müəllim oyunu, yarışa idarə edir, köməkçi suallar verir, şagirdlərdə tənqidi fikirləri, öz-özünə nəzarəti, özünüqiymətləndir-məni, müstəqilliyi və s. keyfiyyətləri üzə çıxarır.

Müəllim əldə olunmuş bilik və bacarıqları praktik fəaliyyətdə effektiv, səmərəli tətbiq edilməsini əldə olunmuş bilik və bacarıqların təkrarlanması ilə formalaşdırır.

Şagirdlərin fəallığına çalışmaq, fiziki hərəkətlərin seçilməsinə üstünlük vermək daha məqsədə uyğundur.

Şagirdlərin tədqiqat aparması müasir dərslərin ən böyük üstünlüklərindən biri olsa da, onların axtarıcılıq və tədqiqatçılıq bacarıqlarını inkişaf etdirir. Təfəkkür fəaliyyətinin müstəqilliyi, fərqli fikirlərin müzakirəsi şagirdlərdə müzakirə etmək və düzgün nəticə çıxarmaq qabiliyyətini möhkəmləndirir. Dərsdə “səni öyrədirəm” yox “biz birlikdə öyrənirik” prinsipi müəllim və şagirdlər arasında tərəfdaş, yoldaşlıq, hörmət, məhəbbət hisslərini formalaşdırır. Şəxsiyyət-yönümlü təlim şagirdlərin idrak, yaradıcılıq, tədqiqatçılıq qabiliyyətlərini və fənlərə marağını artırır. Nəticədə təlim-tərbiyə prosesində şagirdlərin fəallığı yüksəlir, psixoloji gərginliyi azalır [4].

Eyni zamanda şəxsiyyət-yönümlü təlimin məqsədi şagirdin şəxsi keyfiyyətlərinin, onun idrakı fəallığının möhkəmlənməsinə səbəb olur. Şüurlu təlimin əsasında şagirdin yaradıcı təxəyyül və təfəkkürə malik olması durur. Bunsuz nə uğurlu təlim, nə də özünütəlim mümkün deyil. Əgər şagird məlum bir şeyi qeyri-məlumdan ayıra bilirsə, müəyyən edilməli olan məsələləri görə bilirsə, bu o deməkdir ki, təlim sərbəstliyinin əsası qoyulub.

Məqalənin elmi nəticəsi. Beləliklə, şəxsiyyətin formalaşmasında istiqamətləndirici faktorlar olan müəllimin aparıcı rolu və təlim prosesi ilə məşğul olanın fəallığı, şəxsiyyət-yönümlü təlim forması şagird üçün həyat dərsləyinə, şəxsi inkişaf və həyatı problemlərin həlli üçün bir vasitəyə, açara bənzəyəcək.

Məqalənin elmi yeniliyi. Müasir təhsilin əsas özəlliklərindən biri şagirdlərin araşdırma işləri aparmasıdır ki, bu da onların axtarıcı və tədqiqatçı potensialının güclənməsinə xidmət edir. Düşüncənin müstəqilliyi və müxtəlif ideyaların müzakirəsi şagirdlərdə debat aparmaq və doğru qərarlar qəbul etmək bacarığını inkişaf etdirir. Sınıfdə “mən səni öyrədirəm” düşüncəsi əvəzinə “biz birlikdə öyrənirik” yanaşması müəllimlə şagirdlər arasında əməkdaşlıq, dostluq, qarşılıqlı hörmət və sevgi kimi hisslərin yaranmasına zəmin yaradır.

Məqalənin tətbiqi əhəmiyyəti. Şəxsiyyət-yönümlü təlim prosesində müəllim şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini, maraqlarını, qabiliyyətlərini və ehtiyaclarını nəzərə alaraq ona uyğun təlim strategiyaları tətbiq etməlidir. Bu yanaşma şagirdin özünə inamını artırır, motivasiyasını yüksəldir və öyrənmə prosesinə aktiv şəkildə qoşulmasına şərait yaradır. Nəticə olaraq, şəxsiyyət-yönümlü təlim müasir təhsilin ən vacib istiqamətlərindən biridir. Bu təlim modeli şagirdin hərtərəfli inkişafını təmin etməklə yanaşı, cəmiyyətə faydalı, yaradıcı və məsuliyyətli və-təndəşlər yetişdirməyə xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Qurbanov, H.H. Bədən tərbiyəsi nəzəriyyəsi və metodikası. Dərslik / H.H.Qurbanov [və b.] — Bakı, — 2006, — s. 318.
2. Məcidov, N.B. Bədən tərbiyəsinin nəzəriyyəsi və metodikası. Dərslik II hissə: Əhəlinin fiziki tərbiyəsi / N.B.Məcidov, — Bakı: Müəllim, — 2020. — 224 s.
3. Nəsrullayev, M.Ə. Bədən tərbiyəsi nəzəriyyəsi və metodikası. Dərs vəsaiti / M.Ə.Nəsrullayev [və b.]. — Bakı, — 2012, — 371.
4. Rzayeva, Z.H. Bədən tərbiyəsi nəzəriyyəsi və metodikası. Dərslik / Z.H.Rzayeva, Q.M.Cəfərov, — Bakı, — 2004, — s. 181.

M.S.Aliyev

The Role of Physical Education in Personality Formation

Summary

Upbringing is a consciously organized process for the purpose of the formation and emergence of personality. The constituent parts of the educational process: mental, moral, aesthetic, moral, labor, etc. The process of Physical Education directly affects the mental development of those involved. Mastering the technique of new movements in the exercises, their improvement, accurate effective execution of movements leads to an increase in knowledge. A physical education teacher or coach creates situations of varying complexity of a cognitive nature in the exercises. Those who are busy, on the other hand, must resolve the situations themselves with an active and creative approach.

Keywords: *upbringing, personality development, physical education, mental education, moral education, aesthetic education, labor education, teacher*

M.C.Алиев

Роль физического воспитания в формировании личности

Резюме

Воспитание – сознательно организованный процесс формирования и становления личности. Составляющие процесса воспитания: умственные, духовные, эстетические, нравственные, трудовые и др. Процесс физического воспитания напрямую влияет на умственное развитие занятых. Освоение приемов новых движений на занятиях, их совершенствование, точное эффективное выполнение движений приводит к повышению знаний. Учитель физической культуры или тренер создает на занятиях ситуации различной сложности познавательного характера. А те, кто занят, должны сами решать возникающие ситуации с активным и творческим подходом.

Ключевые слова: *воспитание, развитие личности, физическое воспитание, умственное воспитание, нравственное воспитание, эстетическое воспитание, трудовое воспитание, учитель.*

Rəyçi: dos. M.N.Əsgərov

Redaksiyaya daxil olub: 20.10.2025